

**Aksiyadorlik jamiyatlarini raqamlashtirish transformatsiyasi orqali
boshqaruv samaradorligini oshirish**

**O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasi huzuridagi Biznes va
tadbirkorlik oliy maktabi “Xorijiy tillar va biznes kommunikatsiya” kafedrasida
dotsenti**

Farmonov Bekzod Begmatovich

Annotatsiya:

Maqolada raqamli iqtisodiyotning mamlakat taraqqiyotidagi o‘rni va roli, raqamli boshqaruv tizimini yaratish asoslari, raqamli platforma va uning o‘zaro bog‘liq elementlari, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi aksiyadorlik jamiyatlarining faoliyatidagi raqamli menejmentni joriy etish bo‘yicha olib borilayotgan ishlar haqida ma’lumotlar berilgan. Muallif tomonidan aksiyadorlik jamiyatlarining boshqaruv faoliyatini samarali baholash va ularni raqamlashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: raqamlashtirish, optimallashtirish, tezlashtirish, ishlab chiqarish, operatsiyalar, o‘qitish, axborot, qayta ishlangan

Bugungi kunda raqamlashtirish hayotimizga mustahkam kirib kelganiga hech kim shubha qilmaydi. Biz hayotning deyarli barcha jabhalarida, ayniqsa, davlat xizmatlari veb-saytidan boshlab turli tashkiliy-huquqiy shakldagi xo‘jalik yurituvchi subyektlarda uning namoyon bo‘lishini kuzatamiz, bu yerda “yagona darcha” rejimida turli bo‘limlardan so‘rov bo‘yicha kerakli ma’lumotlarga ega bo‘lishimiz mumkin, undan tashqari tovarlar, ish faoliyati, xizmatlarni sotishni kengaytirish imkonini beruvchi turli xil raqamli platformalar xam bundan holi emas masalan, Uzum, OLX.uz va boshqalar. Bundan tashqari, turli robotlashtirilgan tizimlardan foydalanish ba’zan xarajatlarni optimallashtirish imkonini beradi. Eng yirik qidiruv tizimi va IT-kompaniyasi Yandex 80 dan ortiq turli xil xizmatlarga ega, jumladan, qidiruv, ma’lumot, media, reklama, biznesni rivojlantirish va hokazo. Yandexning ma’lum raqamli vositalari talab qilinadigan kasbni egallash uchun yangi ko‘nikmalarni singdirish imkonini beradi.

Iqtisodiy rivojlanish korxonalarini axborot tuzilmalariga murojaat qilish va alohida qismlarni ham, butun biznesni ham raqamlashtirish zarurligiga olib keladi. Raqamlashtirish oddiy biznes rollari va funksiyalarining yo‘qolishiga olib keladi, biroq ayni paytda yangi mutaxassisliklarni paydo qiladi. O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligida ham hujjat aylanishi va buxgalteriya hisobi va nazoratini raqamli

formatda yo‘lga qo‘yish talab etilmoqda, chunki O‘zbekistonda buxgalteriya hisobi va soliq hisobotlarini taqdim etish elektron aloqa kanallari orqali amalga oshirilishi yolga qo‘yilgan. Bular qatorida O‘zbekiston aksiyadorlik jamiyalarini ham alohida ta’kidlash maqsadga muvofiq. Shubhasiz, buning uchun eng yaxshi variant to‘liq raqamlashtirish va ushbu jarayonni yanada optimallashtirish bo‘ladi. Shuni ta’kidlash kerakki, gadgetlar sonining ortib borishi katta hajmdagi ma’lumotlarning paydo bo‘lishiga olib keladi, odam qisqa vaqt ichida qayta ishlay olmaydigan katta ma’lumotlarni shakllantiradi. O‘zbekiston aksiyadorlik jamiyati keng ko‘lamli vazifalarni yoki muntazam takrorlanadigan biznes jarayonlarini hal qilishda, albatta, turli raqamli texnologiyalarga tayanadi. O‘zbekiston aksiyadorlik jamiyatini raqamlashtirish muhimligi haqida tushuncha mavjud, biroq uning qo‘llanilishi ko‘pincha kerakli natijani bermaydi. Va bu, birinchi navbatda, vazifalarni hal qilishda noto‘g‘ri yondashuv bilan bog‘liq, albatta.

Tadbirkorlik subyektlarining uchdan bir qismidan ko‘prog‘i raqamlashtirishni biznes jarayonlarini raqamlashtirish orqali avtomatlashtirishning ko‘rinishi sifatida qabul qiladi; terminologiyada ham ko‘p hollarda terminologik tushunchalarni almashtirish va chalkashliklar mavjud. Darhaqiqat, barcha raqamli texnologiyalar bir qarashda o‘xshash ko‘rinadi, lekin mohiyatan ular korxonadagi o‘zgarishlar ko‘lami bilan farqlanadi.

Masalan:

- raqamlashtirish – O‘zbekiston AJ jarayonlarini raqamli formatga o‘tkazish;
- raqamlashtirish – rivojlanishning navbatdagi bosqichi bo‘lib, unda qayta ishlangan ma’lumotlar va tartiblardan ishlab chiqarish operatsiyalari va iqtisodiy hayot faktlarini optimallashtirish va tezlashtirish uchun foydalanish mumkin;
- raqamli transformatsiya raqamli texnologiyalarni joriy etish asosidagi murakkab vazifalar bilan bog‘liq bo‘lgan yanada global jarayon bo‘lib, barcha raqamlashtirilgan ma’lumotlarni birlashtirgan g‘oyalarni yaratish va amalga oshirish mumkin bo‘ladi. Ushbu texnologiya foydani oshirish va o‘z iste’molchilariga qo‘shimcha imtiyozlar berishi mumkin bo‘lgan strategik qarorlarni ishlab chiqish va amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan. Bizning fikrimizga ko‘ra, raqamlashtirishning ta’rifi u bilan bog‘liq jarayonlarni yaxshiroq va ko‘proq idrok etish tufayli uning asl mazmuniga nisbatan biroz kengaytirildi. Raqamlashtirishning asl kontseptsiyasi elektron platformalarga o‘tishgacha bo‘lgan vaqtga kelib, elektron hujjat aylanishini, hisobot berishning barcha shakllarini, shuningdek, mijozlar va xizmatlar bilan ishlashni, ya’ni biznes jarayonlarini ma’lumotlarni saqlash va almashishning elektron tizimlariga o‘tkazishni o‘z ichiga oladi. Endilikda raqamlashtirishni biznesda mavjud bo‘lgan, nafaqat dasturiy ta’minot va aqli

boshqaruv tizimlarini, balki ishlab chiqarish operatsiyalarini optimallashtiradigan va tezlashtiradigan ishlarni puxta tayyorlashni talab qiluvchi yanada murakkab va jiddiy jarayon sifatida tushunish kerak.

Raqamlashtirishning muhim bosqichi mijoz va kompaniya o'rtasida yanada qulay va samarali hamkorlikni yaratishdir. Raqobat kuchayib borayotgan sharoitda raqamlashtirish O'zbekiston AJ rivojlanishining asosiy dastagiga aylanmoqda. Korporativ madaniyatni o'zgartirish uchun kompaniya xodimlarining raqamli texnologiyalar sohasida kompetensiyalarni egallashiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Faraz qilaylik, O'zbekiston AJ yosh elektron tijorat tadbirkorlari uchun bir oylik trening tashkil etadi. Ularning barchasi ofisga kelishadi va o'qish uchun arizalarini tasdiqlovchi varaqni imzolash orqali o'zlarining mavjudligini tasdiqlashlari kerak. Shundan so'ng, siz ushbu varaqlarni to'plashingiz va ularni PDF hujjatlari yoki elektron jadvallar sifatida yuklab olishingiz kerak. Ushbu misol raqamlashtirish bilan bog'liq, chunki raqamli formatga aylantirilgan analog ma'lumotlar formatlari mavjud. Keyinchalik, siz tinglovchilar uchun o'z ishlarini yuklashlari, davomatlarini belgilashlari va ta'lim mazmunidan foydalanishlari mumkin bo'lgan ariza tayyorlashingiz kerak. Barcha tinglovchilar elektron tijorat bo'yicha ta'lim olish uchun ilovani yuklab olishlari kerak. Shunday qilib, siz talabalar bilan osongina muloqot qilishingiz va ularning yutuqlarini baholashingiz mumkin. Ular yuklagan barcha fayllar o'qituvchi yoki boshqalar uchun ham imkoniyati mavjud. Ular ilovaga kirish uchun elektron pochta manzillaridan foydalanishlari mumkin. Bu misol raqamli konvertatsiya uchun amal qiladi, chunki u qog'oz varaqlarini PDF-fayllarga aylantirish kabi faqat bitta faoliyatga emas, balki butun jarayonga ta'sir qiladi.

Aytaylik, tinglovchilardan biri kursni tark etishga qaror qildi. Dasturni tark etish uchun u avtomatik ravishda butun guruhga yuboriladigan arizadagi shaklni to'ldirishi kerak. Barcha trening ma'lumotlari bulutda qayta ishlanadi va saqlanadi. Ta'til so'rovi ma'qullanganda, tinglovchi ham, o'qituvchi ham ilova orqali xabardor qilinadi. Bu misol ta'lim jarayonlarini raqamlashtirish qanday amalga oshirilayotganini yaqqol ko'rsatib turibdi. Shunday qilib, raqamli texnologiyalardan foydalanish an'anaviy ravishda qog'oz formatida bajariladigan ishlarni almashtirish va ba'zan o'zgartirish bilan bog'liq xarajatlarni kamaytirishga olib keladi. Samaradorlik yaxshilandi, ammo biznes modeli o'zgarishsiz qolmoqda. Raqamlashtirishning o'zi quyidagi maqsadlarda ishlashi mumkin:

- mahsulotni (yoki xizmatni) yaxshilash, ya'ni sifatini, jozibadorligini, foydalanish qulayligini, yetkazib berishni oshirish;
- korxonaning ishlab chiqarish va boshqa ichki jarayonlarini avtomatlashtirish;
- ichki va tashqi aloqalarni soddalashtirish;

– biznes-jarayonlarni tezlashtirish va h.k.

Raqamli texnologiyalarning paydo bo'lishi, 1C kabi dasturlarning turli konfiguratsiyalarda va boshqa elektron resurslarda joriy etilishi barcha jarayonlarni tezlashtirish uchun yangi shart-sharoitlarni yaratganligi aniq.

Biznesni rivojlantirish uchun innovatsion imkoniyatlar paydo bo'ldi, ularni ishga tushirish sanoat va korxonalarni raqamlashtirish orqali taqdim etilgan juda ko'p vositalar tufayli mumkin bo'ldi. Biznesni raqamlashtirishning to'rt omili mavjud:

1. So'ngi texnologiyalar. Innovatsion texnologiyalar o'z-o'zidan biznesni o'zgartirmaydi va bozorda yutuqni ta'minlamaydi. Muvaffaqiyatga erishish texnologik innovatsiyalarni joriy etishga to'g'ri yondashishni talab qiladi, bu esa xodimlar, hamkorlar va mijozlar tomonidan qanday yangi ish usullarini o'zlashtirishiga bog'liq bo'lib, bu biznesni raqamlashtirishga bevosita ta'sir qiladi va O'zbekiston AK transformatsiyasi sifatiga ta'sir qiladi.

2. Inqilobiy ixtirolar. Innovatsiya har qanday sohada (ilmiy, moliyaviy yoki texnologik) bozor platformasini ta'minlashi mumkin. Masalan, internet, mobil aloqa, ijtimoiy tarmoqlar va boshqa narsalarning paydo bo'lishi barcha sohalarda odatiy turmush tarzini tubdan o'zgartirdi. Aytishimiz mumkinki, virtual va real dunyoni juda samarali birlashtirgan tizimlar avlodi paydo bo'ldi.

3. Mijozlarning xatti-harakati. Biznes bilan hamkorlik qilishning sodda va tushunarli shartlari xaridorlarda katta qiziqish uyg'otmoqda. Ko'pincha sotib olish qarorlariga boshqa mijozlarning sharhlari ta'sir qiladi. Raqamlashtirish O'zbekiston AJga mijozlarning so'rovlariga tezroq javob berish va tashkilotnini o'z vaqtida o'zgartirish imkonini beradi.

4. Tashqi o'zgarishlar. O'zbekiston AJ ijtimoiy muhit, texnologik jarayonlar bilan bevosita aloqada bo'lib, ekologik vaziyatga ta'sir ko'rsatadi. Binobarin, iqtisodiyot, qonunchilik va boshqa sohalardagi barcha o'zgarishlar raqamlashtirishga bog'liq. Ko'pgina kompaniyalar bulutli texnologiyalardan foydalanishni boshlagan va ta'lim sohasida o'quv platformalarini tanlash uchun keng imkoniyat paydo bo'lgan COVID-19 bilan bog'liq vaziyat bunga yaqqol misol bo'ldi.

Biznesni raqamlashtirishni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun quyidagi shartlar bajarilishi kerak:

1) O'zbekiston AJni rivojlantirish strategiyasi zarur. Kompaniyani raqamlashtirishga mas'ul bo'lgan xodim transformatsiyaning ma'nosi va zarurligini aniq tushunishi va uni amalga oshirish rejasini ishlab chiqishi kerak. Ko'rinib turibdiki, kompaniyani raqamlashtirish ko'p vaqt talab etadi va xo'jalik yurituvchi

subyektni muvaffaqiyatli o'zgartirish uchun bu masalaga tizimli yondashish zarur. Raqamli texnologiyalar joriy etilgandan so'ng esa kompaniya albatta ijobiy samara oladi, lekin paydo bo'layotgan yangi dasturiy ta'minot, raqamli vositalarni kuzatib borish va ularni raqobatbardosh bo'lish imkonini beradigan biznes jarayonlariga joriy etish zarur;

2) xodimlar motivatsiyaning mavjudligi. Biznesni raqamlashtirish asosidagi eng so'nggi texnologiyalar asosan iste'molchilar ehtiyojlariga qaratilgan bo'lib, bu kompaniya va mijozlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning qulayligiga ta'sir qiladi;

3) xodimlarni moslashtirish. Raqamli texnologiyalarni o'zlashtirish raqamlashtirish vazifalari majmuasining faqat bitta elementidir. Ko'pincha kompaniya egalari va menejerlari eng qiyin narsa xodimlarni yangi sharoitlarda ishlashga moslashtirish ekanligini aytishadi. Treninglar va o'quv seminarlarini o'tkazish O'zbekiston AJ xodimlariga raqamli texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalarini egallash imkonini beradi. Shuningdek, oliy ta'limda ko'p yillardan buyon universitetni rivojlantirish strategiyasi ishlab chiqilgan, rag'batlantiruvchi kadrlar mavjud, biroq xodimlarning moslashuvi turli yo'llar bilan olib boriladi, bu esa umuman ta'lim jarayoniga, ta'lim muassasalarini raqamlashtirishni kengaytirishga ta'sir qiladi.

4) O'zbekiston AJ uchun raqamli texnologiyalar. Mutaxassis xodimlar va kompaniyaning strategik rivojlanish rejasiga ega bo'lish majburdir, uning uchun esa, sifatli o'zgarishlarga erishishga imkon beradigan vositalar to'plamini o'zlashtirish kerak. Misol uchun, dasturiy ta'minotni tanlashda biznes jarayonlarini boshqarish (BJB) va mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish (MMB) ga e'tibor qaratishingiz kerak, bu esa faoliyatni avtomatlashtirishdan tashqari, kompaniyani raqamlashtirish tufayli prognozlash, xavflarni minimallashtirish va shu kabi boshqa imtiyozlarni beradi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, O'zbekistonAJni to'liq raqamlashtirish majburiy emas, biroq kompaniya raqamli texnologiyalarni rivojlantirmasa va joriy qilmasa, bu kompaniya tez orada raqobatbardosh bo'lmay qoladi. Yangi texnologiyalarni joriy qilish va ulardan mijozlaringizdan ham, raqobatchilardan ham o'rganish uchun foydalanish kerak. Raqamli texnologiyalar muvaffaqiyatli joriy etilgandan keyingina O'zbekistonAJ raqamli transformatsiyani navbatdagi mantiqiy qadam sifatida ko'rishi kerak.

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2021-2026-yillarda Yangi O‘zbekistonni yanada rivojlantirishning rivojlanish strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-oktabrdagi “Axborot texnologiyalari sohasida ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish va IT-sohasi bilan integratsiyalashuv chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4851-son qarori.

3. Ruzmetova, S. T., & Abdullaeva, Sh. A. (2021). Raqamli texnologiyalar va ta'limdan foydalanish. Monografiya sovremennoy nauki i obrazovaniya, (3 (160)), 33-35.

4. Suyunov D.X. na temu: “Korporativ boshqaruvning zamonaviy xalqaro standartlari va usullarini joriy qilish”. “Xalqaro moliya va hisob” ilmiy jurnali. № 3, iyun', 2021 yil. issn: 2181-1016.

5. Устюжанина Е. В., Сигарев А. В., Шейн Р. А. Цифровая экономика как новая парадигма экономического развития // Экономический анализ теория и практика. 2017. Т. 16, № 12. С. 2238-2253.

6. D.X. Suyunov Korporativ boshqaruv mexanizmi: muammo va yechimlar. Monografiya - T.: Akademiya, 2007.

7. D.X. Suyunov va boshqalar. Elektron tijorat. Darslik. -T.: 2023.-298 bet.

8. Suyunov D.H Theoretical principles of improving the modern corporate control system in joint stock companies. International Journal of Economic Perspectives, 16(11), November 2022. 90-97. Retrieve.from. 2022 by The Author(s). ISSN: 1307-1637. Impact Factor: 5.865

9. Ashurova Sh.A. The wonders of the unexplored cave in Uzbekistan. American Journal of Business Management, Economics and Banking ISSN (E): 2832-8078 Volume 9, | Feb., 2023

10. Ashurova Sh.A. The features of the development of pilgrimage tourism in the world economy TJE - Thematic journal of Education ISSN 2249-9822 Vol-7-Issue Q3- 2022 <http://themajournals.in/index.php/tjed> DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.6674372> UIF 2020= 7.528 IFS 2020= 7.433 2022 sjifactor 4.549 pp. 190-196.

11. Ashurova Sh.A. Valuable aspects of implementation of digital transformation in to the economy. In Volume 22 of the "World Economics & Finance Bulletin " Scholar Express Journals, Berlin Germany, May, 2023.